

УДК 327:339.92(438+439]:061.1ЄС)

Препелиця Аліна

РОЛЬ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПОЛЬЩІ ТА УГОРЩИНИ

Стаття присвячена дослідженню ролі політики пам'яті у формуванні зовнішньополітичних орієнтирів Польщі та Угорщини в контексті їхньої євроінтеграції. Проаналізовано, як трансформація національних наративів і адаптація колективної пам'яті до панівних європейських дискурсів використовувалася як інструмент легітимації політичних рішень та побудови позитивного міжнародного іміджу держав. Зроблено акцент на тому, що Польща вибудовувала проєвропейський наратив, базований на боротьбі з тоталітаризмом і визнанні європейських цінностей, тоді як Угорщина, особливо в період правління партії «Фідес», переорієнтувала дискурс на захист національного суверенітету та традиційних цінностей. Показано, що політика пам'яті відіграє важливу роль у зовнішньополітичному позиціонуванні та легітимації міжнародних стратегій.

Ключові слова: політика пам'яті, Польща, Угорщина, євроінтеграція, історичний наратив.

Постановка проблеми.

У сучасних міжнародних відносинах історична пам'ять дедалі частіше стає інструментом формування зовнішньої політики держав. Її роль особливо помітна у випадках країн Центрально-Східної Європи, таких як Польща та Угорщина, де політика пам'яті використовується для легітимації зовнішньополітичних рішень, просування національних інтересів та формування образу держави на міжнародній арені. Актуальність теми зумовлена як зростаючим значенням наративів

минулого у політичному дискурсі, так і недостатнім рівнем дослідження взаємозв'язку між політикою пам'яті та євроінтеграційними прагненнями окремих країн. У нинішніх умовах, коли країни ЄС по-різному реагують на геополітичні виклики, зокрема повномасштабну агресію Росії проти України, аналіз інструменталізації історичної пам'яті набуває особливого значення.

Метою статті є з'ясування того, яким чином політика пам'яті вплинула на хід євроінтеграції, а також формування зовнішньополітичної стратегії Польщі та Угорщини в контексті їхнього сучасного європейського позиціонування.

Аналіз попередніх досліджень. Політика історичної пам'яті як інструмент зовнішньої політики Центрально-Східної Європи розглядається у працях як українських, так і зарубіжних дослідників. Теоретичну основу становлять праці Т. Василевської, Т. Бевз [1], М. Бернхард і Я. Кубік [5], а також П. Бахлейтнер [3], які аналізують пам'ять у внутрішньо- і зовнішньополітичному вимірах. Схожі підходи простежуються у дослідженнях А. Пето [15], Є. Мейєн і П. Вермеєрш [14], де пам'ять трактується як інструмент неліберальної трансформації й політичної віктимізації.

Польський кейс висвітлюється у працях Д. Кларк і П. Дубер [8], що аналізують культурну дипломатію через музейну політику, а також у роботах М. Кіллінгсворт, М. Клатт, С. Ауер [11] і П. Лукашик [13], які зосереджуються на впливі історичної пам'яті на європейську ідентичність Польщі. Внесок Польщі у формування східної політики ЄС розглянуто в дослідженнях О. Брусиловської [6] та Н. Бухлай [7], а нормативний аспект політики пам'яті – у звіті А. Гліщинська-Грабіас [9], з акцентом на правове регулювання наративів у Польщі й Угорщині.

Угорський приклад репрезентований працями С. Коч [2], С. Бенаццо [4] і Б. Конрад [12], які досліджують символіку Тріанона у зовнішньополітичному дискурсі. Г. Халмай [10] акцентує на юридичних

механізмах і відступі від принципів верховенства права. Загальноєвропейський контекст пам'яті як політичного ресурсу розкрито у працях М. Пруц [16] та в аналітичному огляді Е. Вакс і Дж. Гевін [17], де простежено використання історичних наративів у зовнішній політиці Угорщини.

Виклад основного матеріалу. Прагнення Польщі до вступу в Європейський Союз ґрунтувалось не лише на економічних та політичних аспектах, але й значною мірою на історичній пам'яті та національній ідентичності. В умовах комуністичного правління Польща пережила як ідеологічну, так і географічну ізоляцію від Західної Європи, що певним чином посилювало ідеалізацію Заходу. Польська еліта і духовенство підтримували уявлення про Польщу як частину Європи, яку тимчасово й штучно розділила залізна завіса. Це уявлення було підкріплено центральною роллю Польщі у подоланні радянського комунізму, що сформувало у польському суспільстві переконання, що інтеграція із Заходом, а саме вступ до НАТО та ЄС, є природним і неминучим кроком.

Для того щоб забезпечити інтеграцію до ЄС, польська політична еліта намагалася перекалібрувати національний «режим пам'яті» відповідно до панівного дискурсу пам'яті ЄС, що склався після Холодної війни. Це зокрема стосувалося перегляду пам'яті про Другу світову війну та Голокост. Як зазначають Д. Кларк і П. Дубер, політична та інтелектуальна еліта Польщі прагнула адаптувати національну історичну пам'ять до космополітичного погляду ЄС на історію, визнаючи Голокост як центральний елемент європейської ідентичності. Такий підхід був характерний для проєвропейських партій, які розглядали визнання місцевої участі в геноциді як «вступний квиток» для Польщі до Європи. Польща прагнула отримати міжнародне визнання через

підтвердження своєї відданості правам людини та демократичним цінностям, що було важливо для її інтеграції у західні структури [8].

Щоб забезпечити ідеологічну відповідність своїх історичних наративів європейським стандартам, президент Олександр Квасневський унікав тем комуністичного періоду (політика забуття), не тільки через побоювання негативних оцінок власного комуністичного минулого, а й для того, щоб надати пріоритет модернізації та інтеграції з ЄС і НАТО, що відобразилось у політичних та економічних реформах [13].

Після вступу до ЄС у 2004 році польські депутати Європарламенту використовували політику пам'яті для зміцнення позиції Польщі в Європейському Союзі. Вони прагнули «виправити історичні неточності» в уявленнях про історію Центральної та Східної Європи, які були притаманні західним країнам, і протидіяти «історичній амнезії» Заходу щодо минулого цих регіонів. Польські депутати активно наголошували на ключових подіях польської історії, зокрема наголошуючи, що «Солідарність» була не лише національним рухом, але й важливим внеском у загальноєвропейську боротьбу проти тоталітаризму, щоб затвердити роль Польщі як невід'ємної частини європейської історії [11]. Це слугувало двом важливим цілям: підтвердженню національної ідентичності Польщі та сприянню єдиній європейській ідентичності, що враховує досвід Центральної та Східної Європи.

Інтеграція до ЄС відкрила для Польщі можливість брати участь у формуванні зовнішньої політики ЄС, зокрема щодо країн Східного партнерства. Роль Польщі в політиці Східного партнерства визначається не тільки її національними інтересами – безпековими: демократизація сусідніх країн, таких як Україна, Молдова, Білорусь і держав Південного Кавказу, адже підтримка їхніх демократичних прагнень вважається важливим кроком для посилення безпеки Польщі, та протидії російському впливу [6]. А також потребою утвердити національну

ідентичність, яка розвинулася після мирних революцій 1989 року. В даному контексті, Польща позиціонує себе як «нормативного актора» ЄС, тобто країною, яка просуває демократичні цінності, права людини та верховенство права серед сусідніх держав, виступаючи за створення єдиного європейського простору з акцентом на повагу до історичної пам'яті [9]. Таким чином Варшава прагне поширювати демократію та європейські цінності серед східних сусідів. Виконуючи роль «охоронця» західних цінностей, Польща вважає себе мостом між ЄС та його східними партнерами. Польська влада характеризує свою націю як «інтелектуального агента» в ЄС, здатного узгоджувати власні цілі з цілями ЄС, одночасно підтримуючи особливі потреби своїх східних сусідів [11; 16].

Шлях Угорщини до інтеграції в ЄС також значною мірою був визначений тим, як країна підходила до національних історичних наративів. Це передбачало вибіркоче висвітлення або умовне «забуття» певних історичних подій для узгодження національної ідентичності Угорщини з цінностями та принципами Європейського Союзу, зокрема демократією, правами людини та спільною європейською ідентичністю.

У процесі переходу від комунізму до демократії наприкінці ХХ століття Угорщина потребувала переосмислення своєї національної ідентичності, відходу від радянського впливу і наближення до Західної Європи. М. Бернхард і Я. Кубік стверджують, що колективна пам'ять має вирішальне значення у формуванні нових наративів для посткомуністичних країн, які прагнуть приєднатися до ЄС. Угорщина почала робити акценти на спільних європейських цінностях, зокрема демократії та свободі, символом яких стала Революція 1956 року проти радянського режиму. Ця революція стала основою проєвропейської пам'яті Угорщини, що представляла країну як націю, яка історично прагнула свободи й

суверенітету - цінностей, близьких ЄС [5].

Щоб зміцнити цей європейський наратив, перший посткомуністичний уряд Угорщини офіційно визнав Революцію 1956 року як «Війну за незалежність» [14]. Цей переосмислений підхід мав на меті позиціонувати Угорщину у ширшій європейській боротьбі за самовизначення, підкреслюючи її як природного союзника Європейського Союзу в її історичному шляху. До моменту приєднання Угорщини до ЄС у 2004 році вона вже мала чітко сформований наратив, який робив акцент на боротьбі проти радянського гніту як історичній паралелі до європейських ідеалів.

Під час процесу вступу до ЄС угорська політична еліта активно формувала історичні наративи, які ототожнювали боротьбу угорського народу з боротьбою західноєвропейських країн, підкреслюючи спільність історичного шляху та цінностей. Уряд Угорщини через офіційні заяви та заходи позиціонував своє минуле як частину європейської спадщини, що підтримувало аргумент, що Угорщина належить до ЄС. Наратив стверджував, що хоча Угорщина була змушена жити під радянським контролем, вона завжди вважала себе культурною та ідеологічною частиною Європи. Така риторика допомогла Угорщині отримати підтримку від європейських політиків, оскільки країна представлялася як історично відданий європейський партнер [12; 15].

З часу приходу до влади партії «Фідес» прем'єр-міністра Віктора Орбана політика пам'яті Угорщини змінилася [2]. Спочатку уряд Орбана підтримував історичні наративи, що збігалися з європейською ідентичністю Угорщини. Однак з часом уряд почав більше наголошувати на суверенітеті та незалежності Угорщини, часом ставлячи під сумнів авторитет ЄС. Революцію 1956 року угорська влада подає як символ боротьби за національну незалежність, а не лише як протест проти радянського панування. У подібний спосіб сьогоднішній уряд Орбана використовує історичну пам'ять, щоб виправдати свою критику на адресу Європейського Союзу та підкреслити

важливість збереження національного суверенітету.

Дослідники зазначають, що це позиціонування 1956 року як символу опору іноземному втручання є частиною «неліберального повороту» Угорщини, де історичні наративи використовуються для виправдання більш автономної позиції країни в рамках ЄС [8; 4]. «Фідес» створила наратив, який зображує Угорщину як стійкий і жертвний «останній батальйон» Заходу, націю, яку часто зраджують великі держави, і самотню серед слов'янських і західних сусідів (за винятком Польщі). Такий наратив проводить паралель між минулим і теперішнім, зображаючи Європейський Союз як нову зовнішню силу, яка, подібно до нацистської Німеччини чи Радянського Союзу в минулому, намагається впливати на Угорщину та обмежувати її незалежність [9].

Зі зближенням Угорщини з Росією антикомуністична риторика втратила свою гостроту. Період до 1989 року тепер розглядається більше як «ретро», аніж як тоталітарний етап, що відображає прагматичну переоцінку в контексті сучасної проросійської політики Угорщини. Зображення Орбана як захисника «традиційної християнської Угорщини» від ліберальних міських еліт посилює наратив «Фідес» про національний суверенітет. Його показують як живий символ угорської стійкості, який протистоїть ліберальним та іноземним впливам, підкреслюючи, що угорська ідентичність та цінності опинилися під загрозою з боку зовнішніх сил.

Підхід «Фідес» привів до нових законів про пам'ять, які закріпили певні історичні інтерпретації та применшили або переосмислили інші, особливо ті, що могли зобразити Угорщину в негативному світлі. Наприклад, «Фідес» наголошує на стражданнях Угорщини за часів комунізму, мінімізуючи або переосмислюючи контроверсійні епізоди,

такі як роль угорців під час Другої світової війни. Така вибіркова політика пам'яті піддається критиці як спроба дистанціювати Угорщину від колективних європейських наративів, що акцентують на відповідальності та примиренні [10].

У 2024 році Угорщина головує в Раді ЄС, що дає їй шанс впливати на політику Євросоюзу. Гасло Будапешту «Make Europe Great Again» начебто відображає травму «Тріанонської трагедії» [17]. Він використовує цю платформу, щоб просувати «угорський підхід» до європейського лідерства, часто фокусуючись на критиці ЄС і багатостороннього управління. Угорський уряд намагається представити Віктора Орбана як провидця, якого просто не розуміють. Одним із таких прикладів є його поїздки до Києва та Москви з метою «миру», навіть якщо Угорщина не має повноважень вести переговори від імені ЄС. На думку С. Конрада, це створює образ сміливого лідера, який готовий до рішучих дій [12].

Висновки. Аналіз досвіду Польщі та Угорщини демонструє, що політика пам'яті, хоча й не є єдиним або головним чинником у процесах політичної інтеграції, виступає вагомим і багатофункціональним інструментом у формуванні зовнішньополітичної стратегії та позиціонуванні держави в міжнародному середовищі. Обидві країни, прагнучи до членства в Європейському Союзі, адаптували свої національні історичні наративи до домінуючих європейських дискурсів. Вони трансформували колективну пам'ять так, щоб вона відповідала базовим принципам і цінностям ЄС – демократії, правам людини, верховенству права.

У випадку Польщі це проявилось через послідовне вибудовування наративу боротьби з тоталітаризмом, визнання власної участі в складних історичних подіях (зокрема Голокості) та активне просування ідеї «центральноєвропейської ідентичності» як складника загальноєвропейської пам'яті. Такий підхід дозволив Польщі не лише інтегруватися в ЄС, але й відігравати роль

суб'єкта формування європейської зовнішньої політики, особливо щодо країн Східного партнерства.

Угорщина, своєю чергою, на початковому етапі інтеграції також активно використовувала наратив Революції 1956 року як символ антикомуністичного спротиву та прагнення до свободи. Проте з приходом до влади партії «Фідес» вектор політики зазнав значної трансформації — від проєвропейських наративів до наголосу на національному суверенітеті, винятковості історичного досвіду та критиці західного лібералізму. Такий зсув у політиці пам'яті слугує ідеологічною основою сучасного конфлікту між Будапештом і Брюсселем, демонструючи, що інструменталізація пам'яті може як сприяти, так і ускладнювати інтеграційні процеси. Таким чином, досвід Польщі та Угорщини свідчить про те, що політика пам'яті є не просто елементом національного наративу, а гнучким ресурсом для легітимації зовнішньополітичних рішень та формування міжнародного іміджу.

Список літератури

1. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2024. № 1(7). 135–158 с.
2. Коч С. В. Майбутнє минулого, або політика пам'яті Угорщини: між національним та універсальним. *Міжнародні та політичні дослідження*. Львів, 2023. Вип. 36. С. 61–72. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/288708> (дата звернення: 18.03.2025).
3. Bachleitner K. Diplomacy with memory: how the past is employed for future foreign policy gain. *Foreign Policy Analysis*. 2018. Т. 15. № 4. URL: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:17b7fe06-5ee8-4d87-8a87-bef9cbef0d9b/files/m7b4678d0e9793cdf>

- 6e4a2b429c0ded0c (дата звернення: 12.03.2025).
4. Benazzo S. Not all the past needs to be used: features of Fidesz's politics of memory. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*. 2017. Т. 11. № 2. С. 198–221. URL: <https://scispace.com/pdf/not-all-the-past-needs-to-be-used-features-of-fidesz-s-177b1arg5d.pdf> (дата звернення 18.03.2025)
 5. Bernhard M., Kubik J. Twenty years after communism: the politics of memory and commemoration. Oxford : Oxford University Press, 2014. 368 с.
 6. Brusylovska O. The role of Poland in the formulation and implementation of EU Eastern policy. *The Formation and Peculiarities of the Implementation of the European Union's Eastern Policy* / ed. by T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn. Riga (Latvia) : Baltija Publishing, 2022. С. 45–58. URL: https://www.researchgate.net/publication/363276080_THE_ROLE_OF_POLAND_IN_THE_FORMULATION_AND_IMPLEMENTATION_OF_EU_EASTERN_POLICY (дата звернення 14.03.2025)
 7. Buhlai N., Bukina T., Nagornyak M., Plevako K., Kuchyk O. The case study of historical contexts in the process of developing modern diplomatic relations on the explore of Ukraine and Poland. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Т. 12. № 1. С. 43–45.
 8. Clarke D., Duber P. Polish cultural diplomacy and historical memory: the case of the Museum of the Second World War in Gdańsk. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. 2018. С. 49–66. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10767-018-9294-x> (дата звернення 13.03.2025)
 9. Gliszczyńska-Grabias A., Baranowska G., Wójcik A., Sadowski M., Vorobiova A. Memory laws in Poland and Hungary: policy brief. Warsaw (Poland): Polish Academy of Sciences, 2023. URL: <https://zenodo.org/records/8014240> (дата звернення 13.03.2025)
 10. Halmai G. Rule of law backsliding and memory politics in Hungary. *European Constitutional Law Review*. 2023. Т. 19. № 4. С. 602–622. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/rule-of-law-backsliding-and-memory-politics-in-hungary/652DB062D71BA9CB0C49F07C5E8A4D67> (дата звернення 13.04.2025)
 11. Killingsworth M., Klatt M., Auer S. Where does Poland fit in Europe? How political memory influences Polish MEPs' perceptions of Poland's place in Europe. *Perspectives on European Politics and Society*. 2010. Т. 11. № 4. С. 358–375. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15705854.2010.524408> (дата звернення: 13.03.2025).
 12. Konrad B. S. Whitewashing Orbán's image and ideas in Brussels. 8 серпня 2024. *Heinrich Böll Stiftung*. URL: <https://cz.boell.org/en/2024/08/08/whitewashing-orbans-image-and-ideas-brussel> (дата звернення: 13.04.2025).
 13. Łukasik P. "Politics of memory" in Poland in the first half of the 21st century: historical narratives, challenges and disputes. Case study. *Acta Politica Polonica*. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/379664470_Politics_of_memory_in_Poland_in_the_first_half_of_the_21st_Century_historical_narratives_challenge_s_and_disputes_Case_Study (дата звернення: 12.03.2025).
 14. Meijen J., Vermeersch P. Populist memory politics and the performance of victimhood: analysing the political exploitation of historical injustice in Central Europe. *Government and Opposition*. 2024. Т. 59. № 3. С. 932–950. URL: <https://rb.gy/b13lna> (дата звернення: 12.03.2025).
 15. Pető A. The illiberal memory politics in Hungary. *Journal of Genocide Research*. 2021. Т. 24. № 2. С. 241–249. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2021.1968150> (дата звернення: 12.03.2025).
 16. Prutsch M. J. European remembrance policies. *Magazine of the European Observatory on Memories*. 2018. URL:

<https://europeanmemories.net/magazine/european-remembrance-policies/> (дата звернення: 12.03.2025).

17. Wax E., Gavin G. Make Europe great again: Hungary channels Trump in EU presidency slogan. 18 червня 2024. *Politico*. URL: <https://www.politico.eu/article/make-europe-great-again-hungary-channels-donald-trump-eu-presidency-slogan-viktor-orban/> (дата звернення: 17.02.2025).

Prepelytsia Alina – Student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

THE ROLE OF POLITICS OF MEMORY IN THE EUROPEAN INTEGRATION OF POLAND AND HUNGARY

The article examines the role of the politics of memory in shaping the foreign policy orientations of Poland and Hungary in the context of their European integration. It is analyzed how the transformation of national narratives and the adaptation of collective memory to dominant European discourses were used as a tool to legitimise political decisions and build a positive international image of the states. The emphasis is placed on the fact that Poland built a pro-European narrative based on the fight against totalitarianism and the recognition of European values, while Hungary, especially during the period of FIDESZ's rule, reoriented the discourse to the defense of national sovereignty and traditional values. It is shown that the politics of memory plays an important role in foreign policy positioning and legitimation of international strategies.

Keywords: *politics of memory, Poland, Hungary, European integration, historical narrative.*

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом Майстренко Ю. І.*

*Стаття надійшла в редакцію
29.03.2025 р.*